

auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, 23. immolavit diis Damascus victimas percussoribus suis, et dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostis, et aderunt mihi, cum e contrario ipsi fuerint ruina ei, et universo Israel. 24. Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus Dei, atque confractis, clausit januas templi Dei, et fecit sibi altaria in universis angulis Jerusalem. 25. In omnibus quoque urbibus Juda exstruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum suorum. 26. Reliqua autem sermonum ejus, et omnium operum suorum priorum et novissimorum scripta sunt in Libro regum Juda et Israel. 27. Dormivitque Achaz cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate Jerusalem: neque enim receperunt eum in sepulcra regum Israel. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui IV Reg. XVI.

Vers. 5. N. REGIS SYRIÆ. — Fuit hic Basin, qui a Deo creatus est rex, ut esset flagellum regni Juda, ejusque idola et scelera castigaret.

Vers. 15. 15. CUMQUE VESTISSENT EOS ET CALCEASSENT ET REPESSISSENT CIBO. — Vide hic insignem Israelitarum in Judæorum, licet hostium suorum, captivos humanitatem et misericordiam, omnibus Christianorum principibus et ducibus propositam, ut eam imitentur. Sic enim vicissim Dei misericordiam in se provocabant, si in hostes a se captos sint clementes; nimirum, « clementia plus potest, quam violentia, » ut aiebat Antigonus rex Mæcedoniæ apud Plutarchum in *Apophthegmatibus*, adeo ut Davius optarit Alexandri Magni clementiam, utque is, licet hostis, sibi in regno succederet. Sic in hostes clementes fuisse Julius

Cæsar, Augustus, Vespasianus, Titus, Aurelianus.

23. IMMOLAVIT DIIS DAMASCUS VICTIMAS PERCUSSORIBUS SUIS, ET DIXIT: DII REGUM SYRIÆ AUXILIANTUR EIS, QUOS EGO PLACABO HOSTIS, ET ADERUNT MIHI, CUM E CONTRARIO IPSI FUERINT RUINA EI, ET UNIVERSO ISRAEL. — Dii enim hi erant demones, qui non nisi nocere student Israeli, id est populo fidei. Similis fuit stultitia Romanorum Gentilium, qui hostium suorum Deos invocabant, ut evocati a terra hostium commigrarent, ac Romanis victoriam de hostibus darent, ut refert S. Augustinus, IV *De Civ.*

24. CLAUSIT JANUAS TEMPLI, — ut nemo in eo Deum adorare, eique sacrificare posset; sed omnes cogenderit ire ad fana idolorum et Deorum suorum, ad eos invocandum. Fuit hæc malitia et nequitia Achaz insignis, quam nemo alius patrasse legitur.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias Dei cultum a patre Achaz sublatum restituit, una cum Sacerdotibus, Levitis et cantoribus, ac plurimis victimis Deum honorat.

1. Igitur Ezechias regnare cepit, cum viginti quinque esset annorum, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Abia, filia Zachariæ. 2. Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus. 3. Ipse anno et mense primo regni sui, aperuit valvas domus Domini, et instauravit eas: 4. adduxitque Sacerdotes atque Levitas, et congregavit eos in plateam Orientalem. 5. Dixitque ad eos: Audite me, Levitæ, et sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, et auferte omnem immunditiam de sanctuario. 6. Peccaverunt patres nostri, et fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum: averterunt facies suas a tabernaculo Domini, et præbuerunt dorsum. 7. Cluserunt ostia quæ erant in porticu, et exstinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, et holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel. 8. Concitatus est itaque furor Domini super Judam et Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, et in interitum, et in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris. 9. En, corruerunt patres nostri gladiis; filii nostri, et filiæ nostræ, et conjuges captivæ ductæ sunt, propter hoc scelus. 10. Nunc ergo placet mihi ut incamus fœdus cum Domino Deo Israel: et avertet à nobis furorem iræ suæ. 11. Filii mei, nolite negligere: vos elegit Dominus ut stetis coram eo, et

ministretis illi, colatisque eum et cremetis ei incensum. 12. Surrexerunt ergo Levitæ: Mahath filius Amasai, et Joel filius Azariæ, de filiis Caath; porro de filiis Merari, Cis filius Abdi, et Azarias filius Jalaleel. De filiis autem Gerson, Joha filius Zemina, et Eden filius Joha. 13. At vero de filiis Elisaphan, Samri et Jahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias et Mathanias: 14. necnon de filiis Heman, Jahiel, et Semei; sed et de filiis Iddithun, Semeias et Oziel. 15. Congregaveruntque fratres suos, et sanctificati sunt; et ingressi sunt juxta mandatum regis et imperium Domini, ut expiarent domum Dei. 16. Sacerdotes quoque ingressi templum Domini ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererunt in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Levitæ, et asportaverunt ad torrentem Cedron foras. 17. Cæperunt autem prima die mensis primi mundare, et in die octavo ejusdem mensis ingressi sunt porticum templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, et in die sexta decima mensis ejusdem, quod cæperant impleverunt. 18. Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, et dixerunt ei: Sanctificavimus omnem domum Domini, et altare holocausti, vasaque ejus, necnon et mensam propositionis cum omnibus vasis suis. 19. Constat quoque templi supellectilem, quam polleerat rex Achaz in regno suo, postquam prævaricatus est: et ecce exposita sunt omnia coram altare Domini. 20. Consurgensque diluculo Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, et ascendit in domum Domini: 21. obtuleruntque simul tauros septem, et arietes septem, agnos septem, et hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda, dixitque sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare Domini. 22. Mactaverunt igitur tauros, et susceperunt sanguinem sacerdotum, et fuderunt illum super altare; mactaverunt etiam arietes, et illorum sanguinem super altare fuderunt, immolaveruntque agnos, et fuderunt super altare sanguinem. 23. Applicuerunt hircos pro peccato, coram rege et universa multitudine, imposueruntque manus suas super eos; 24. et immolaverunt illos Sacerdotes, et asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo universi Israelis: pro omni quippe Israel præceperat rex ut holocaustum fieret, et pro peccato. 25. Constituit quoque Levitas in domo Domini, cum cymbalis, et psalteriis, et citharis, secundum dispositionem David regis, et Gad Videntis, et Nathan Propheta: siquidem Domini præceptum fuit, per manum prophetarum ejus. 26. Steteruntque Levitæ tenentes organa David, et Sacerdotes tubas. 27. Et jussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare: cumque offerrentur holocausta, cæperunt laudes canere Domino, et clangere tubis, atque in diversis organis, quæ David rex Israel præparaverat, concinere. 28. Omni autem turba adorante, cantores et ii qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. 29. Cumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, et omnes qui erant cum eo, et adoraverunt. 30. Præcepitque Ezechias et principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, et Asaph Videntis: qui laudaverunt eum magna lætitia, et incurvato genu adoraverunt. 31. Ezechias autem etiam hæc addidit: Impletis manus vestras Domino, accedite, et offerte victimas, et laudes in domo Domini. Obtulit ergo universa multitudo hostias, et laudes et holocausta, mente devota. 32. Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit: Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos. 33. Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos, et oves tria millia. 34. Sacerdotes vero pauci erant, nec poterant sufficere ut pelles holocaustorum detraherent: unde et Levitæ fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, et sanctificarentur, antistites: Levitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quam Sacerdotes. 35. Fuerunt ergo holocausta plurima, adipis pacificorum et libamina holocaustorum: et completus est cultus domus Domini. 36. Lætatusque est Ezechias, et omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. Derepente quippe hoc fieri placuerat.

1. NOMEN MATRIS EJUS (Ezechia) ABIA FILIA ZACHARIS, — qui fuit filius Zachariæ senioris Pontificis et martyris, quem occidit Joas rex Juda, CAP. XXIV. 21. Abia ergo filia hujus junioris Zachariæ.

riae, qui Oziam regem in veri Dei cultu continuit, de quo cap. xxvi, vers. 5, fuit uxor Achaz et mater Ezechiae, quae cum in omni pietate et Dei timore erudit, ideoque hinc nominatur, ut indicetur Ezechiam suam virtutem et zelum cum lacte sursisse a matre. Ita S. Hieronymus in *Tradit.*, Salianus et alii.

4. PLATEA ORIENTALIS, — ita dicta, quod obversa esset portae Orientali templi.

13. UT EXPIARENT DOMUM DOMINI, — puta atrium sacerdotum, quod eorum erat templum; nam in Sanctum nemini ingredi fas erat nisi sacerdoti, sicut in Sanctum sanctorum soli Pontifici. Unde et hic soli sacerdotes asseruntur « ingressi templum et sanctificasse, » id est, expurgasse illud ab idolis, eorumque superstitione; sordes haec exportantes « in vestibulo. » Septuaginta in *vestibulo*, ex quo deinde Levitae illas efferebant, et proiecerunt in torrentem Cedron.

17. COEPERUNT AUTEM PRIMA DIE MENSIS PRIMI (Nisan, id est in martio) MUNDARE, — *q. d.* Primis octo diebus mensis Nisan expurgarunt atria et cubacula sacerdotum et Levitarum, quae eis erant annexa, deinde posterioribus octo diebus expurgarunt ipsum templum, sive Sanctum.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias per totam Judaeam, ac per decem Tribus mittit nuntios, qui omnes invitent ad solemne Phase celebrandum, idque factum summa celebritate per 14 dies.

1. Misit quoque Ezechias ad omnem Israel et Judam: scripsitque epistolas ad Ephraim et Manassam, ut venirent ad domum Domini in Jerusalem, et facerent Phase Domino Deo Israel. 2. Inito ergo consilio regis et principum, et universi cœtus Jerusalem, decreverunt ut facerent Phase mense secundo. 3. Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, et populus nondum congregatus fuerat in Jerusalem. 4. Placuitque sermo regi et omni multitudini. 5. Et decreverunt ut mitterent nuntios in universum Israel, de Bersabee usque Dan, ut venirent, et facerent Phase Domino Deo Israel in Jerusalem: multi enim non fecerant sicut lege praescriptum est. 6. Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, et principum ejus, in universum Israel et Judam, juxta id quod rex jusserat, praedicantes: Filii Israel, revertimini ad Dominum Deum Abraham, et Isaac, et Israel: et revertetur ad reliquias quae effugerunt manum regis Assyriorum. 7. Nolite fieri sicut patres vestri et fratres, qui recesserunt a Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis. 8. Nolite indurare cervices vestras, sicut patres vestri: tradite manus Domino, et venite ad sanctuarium ejus, quod sanctificavit in aeternum: servite Domino Deo patrum vestrorum, et avertetur a vobis ira furoris ejus. 9. Si enim vos reversi fueritis ad Dominum, fratres vestri et filii habebunt misericordiam eorum dominis suis, qui illos duxerunt captivos, et revertentur in terram hanc; pius enim et clemens est Dominus Deus vester, et non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum. 10. Igitur cursores pergebant velociter de civitate in civitatem, per terram Ephraim et Manasse

24. ET PRO PECCATO, — ut scilicet offerretur hostia pro peccato, juxta ritum praescriptum Levit. cap. iv.

30. SERMONIBUS DAVID ET ASAPH VIDENTIS, — id est prophetae: « sermones » vocat Psalmos, quos hinc liquet partim a Davide, partim ab Asaph esse compositos, uti sunt duodecim illi qui Asaph inscribuntur.

31. IMPLESTIS (id est consecratis) MANUS VESTRAS DOMINO, — id est consecratis vos sacerdotes, implendo manum oleo et victimis.

33. SANCTIFICAVERUNTQUE DOMINO BOVES SEVENTOS, — *q. d.* Dicarunt, obtulerunt et donarunt Deo et templo boves sexcentos, et oves ter mille, ut ex illis aliae offerrentur in holocaustum, aliae pro peccato, aliae in victimas pacificas.

34. ANTISTITES, — id est sacerdotes: hi enim Levitis imperabant quasi Antistites. De ritu consecrandi sacerdotes, vide Levit. viii. Ex hoc versu colligitur sacerdotum fuisse victimam jugulare, excoriare, dividere, altari imponere, cremare. In necessitate vero excoarationem et cetera sequentia communicata fuisse et permissa Levitis. Ita Cajetanus, ac prior pars satis liquet ex Levit. cap. i, vers. 5.

usque ad Zabulon, illis irridentibus et subsannantibus eos. 11. Attamen quidam viri ex Aser, et Manasse, et Zabulon, acquiescentes consilio, venerunt Jerusalem. 12. In Juda vero facta est manus Domini, ut daret eis cor unum, ut facerent juxta praecipuum regis et principum, verbum Domini. 13. Congregatique sunt in Jerusalem populi multi, ut facerent solemnitatem azymorum, in mense secundo: 14. et surgentes destruxerunt altaria, quae erant in Jerusalem, atque universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subvertentes, projecerunt in torrentem Cedron. 15. Immolaverunt autem Phase quarta decima die mensis secundi. Sacerdotes quoque atque Levitae, tandem sanctificati, obtulerunt holocaustum in domo Domini: 16. Steteruntque in ordine suo, juxta dispositionem et legem Moysi hominis Dei: sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Levitarum, 17. eo quod multa turba sanctificata non esset: et ideo immolarent Levitae Phase, his qui non occurrerant sanctificari Domino. 18. Magna etiam pars populi de Ephraim, et Manasse, et Issachar, et Zabulon, quae sanctificata non fuerat, comedit Phase, non juxta quod scriptum est: et oravit pro eis Ezechias, dicens: Dominus bonus propitiabitur. 19. cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum; et non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. 20. Quem exaudivit Dominus, et placatus est populo. 21. Feceruntque filii Israel, qui inventi sunt in Jerusalem, solemnitatem azymorum septem diebus in laetitia magna, laudantes Dominum per singulos dies: Levitae quoque et Sacerdotes, per organa, quae suo officio congruebant. 22. Et locutus est Ezechias ad cor omnium Levitarum, qui habebant intelligentiam bonam super Domino, et comederunt septem diebus solemnitatis, immolantes victimas pacificorum, et laudantes Dominum Deum patrum suorum. 23. Placuitque universae multitudini ut celebrarent etiam alios dies septem: quod et fecerunt cum ingenti gaudio. 24. Ezechias enim rex Juda praebuerat multitudini mille tauros, et septem millia ovium: principes vero dederant populo tauros mille, et oves decem millia: sanctificata est ergo Sacerdotum plurima multitudo. 25. Et hilaritate perfusa omnis turba Juda, tam Sacerdotum et Levitarum, quam universae frequentiae, quae venerat ex Israel; proselytorum quoque de terra Israel, et habitantium in Juda. 26. Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qualis a diebus Salomonis filii David regis Israel in ea urbe non fuerat. 27. Surrexerunt autem Sacerdotes atque Levitae benedicentes populo: et exaudita est vox eorum: pervenitque oratio in habitaculum sanctum caeli.

2. MENSE SECUNDO, — Hoc enim jubetur Num. ix, 10, ut scilicet qui mense primo, ob immunditiam aliunde impeditum non potuerunt celebrare Phase, illud celebrent mense secundo.

3. SACERDOTES QUI POSSENT SUFFICERE SANCTIFICATI (id est consecrati) NON FUERANT: — ut enim essent sacerdotes, possentque sacrificare, debent prius consecrari Sacerdotes eo ritu qui praescribitur Levit. viii.

13. TANDEM SANCTIFICATI, — Hebraeus, *puerore suffusi sunt*: quod in tanta populi alacritate tardi fuissent in sua sanctificatione et purificatione, unde illico se sanctificavit et mundarunt.

16. SACERDOTES VERO SUSCIPIEBANT EFFUNDENDUM SANGUINEM DE MANIBUS LEVITARUM, — omnis enim sanguis victimae a Sacerdote in terram effundi debebat Deo, ut significaretur ipsum esse dominum necis et vitae omnium. « De manibus Levitarum, » qui tum ex dispensatione sacrificabant, eo quod Sacerdotes consecrati, qui forent mundi, pauciores essent, quam ut possent tot victimas sacrifi-

care: juvabant ergo eos Levitae, ac victimas mactabant, et sanguinem effluentem dabant Sacerdotibus, ut ii juxta altare eum effunderent.

17. EO QUOD MULTA TURBA (Sacerdotum) SANCTIFICATA (ab irregularitate et immunditia legali per instructionem lege praescriptam Num. xix, expurgata) NON ESSET: ET ideo IMMOLARENT LEVITAE PHASE HIS, QUI NON OCCURREBANT SANCTIFICARI DOMINO, — Septuaginta, qui non poterant purificari Domino; qui scilicet aliis occupati tarde veniebant ut sanctificarentur, hoc est, ab immunditia legali expiarentur. Nota: « Phase » significat primo, agnum Paschalem, qui in paschate Deo sacrificabatur; secundo, victimas Paschales, quae per septem dies paschalis Deo immolabantur: quae immolatio complebat solis Sacerdotibus. Agni vero Paschalis immolatio complebat cuique patri familias, qui quoad hoc retinebat primum jus sacerdotale, primitus annexum primogeniturae; et cuiuslibet patri familias in sua familia, si tamen is mundus esset; quod si is immundus et polli-

tus foret, tunc Levite ejus loco agnum immolabant, ut hic dicitur, regne ac I. *Edra*, vi, 10. Immundi quoque non poterant comedere de agno Paschali aliisque victimis; sed quia hic erat publica solemnitas, et religionis lapsa restauratio, eo magis immundorum numerus, hinc cum eis pariter dispensatum fuit ut ex eis comederent, Ezechia pro eis Deum deprecante, ut sequitur. Vide dicta *Exodi* xii, 6. ob necessitatem ergo quam pariebat paucitas Sacerdotum qui mundi erant, et ob multitudinem et devotionem populi ex toto Israele concurrentis, ac ob copiam victimarum immolandarum, dispensatum videtur cum Levitis, ut non tantum Agnum Paschalem, sed et alias victimas sacrificarent: hoc est enim quod discrete dicitur vers. 45: « Sacerdotes quoque atque Levite tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini. » Crediderim tamen Sacerdotes solos maculasse victimas, non est eas in Dei honorem jugulasse, occidisse, et sanguinem effudisse, in quo proprie consistebat ratio sacrificii, quodque facile erat et parve opere; deinde a se occisas victimas tradidisse Levitis, ut ipsi eis pellem detraherent, abluerent, in frusta considerent, et concisas in altari rito disponerent, ac subjecto igne concremarent. Ad omnia enim hæc non sufficebat Sacerdos immolans, quare Levitarum ope et opera uti cogebatur, uti dixi *Levit.* i, 3. Unde pro « obtulerunt holocausta, » Hebraice est *וְנָתַתּוּ* *תִּלְתָּי*, id est *intulerunt*, ut vertunt Septuaginta, Vatablus, Pagninus, *holocausta in domum Domini*, et sic factum est in solemnibus Phase, quod post aliquot annos celebravit Josias, cap. xxxv, vers. 41, ubi dicitur: « Et immolatum est Phase, asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem (in altari ut moris erat), et Levite detraherunt pelles holocaustorum. »

Denique patresfamilias qui erant immundi, debebant Levitis immolationem agni Paschalis: ipsi tamen ex eodem quoque comederant ob festi hactenacissimam solemnitatem. Major enim requirebatur munditia in immolatione agni, quam in ejus comestione; sicut nunc major requiritur puritas in Sacerdote celebrante, quam in laico communicante; præsertim quia hi immundi tam cito non poterant purificari, atque accedebat ad sacrum agni epulam magna devotione interna, quam Deus magis requirit et respicit, quam externam lustrationem?

MAGNA PARS POPULI QUÆ SANCTIFICATA (id est ab immunditia legali expiata et mundata) NON FURAT, COMEDIT PHASE. — Hebraei apud S. Hieronymum tradunt multos ex eis qui immundi comederant Phase, a Deo plaga cœlitus missa fuisse occisos; sed orante Ezechia et populi ignorantiam ac piam intentionem allegante, Deum reliquis pepercisse, et idcirco vers. 20 asserti Deum eum exaudivisse, et populo placatum esse.

QUÆ EXAUDIVIT DOMINUS, — per signum aliquod sensibile, v. g. mittens ignem e cœlo, qui victimas Ezechie combureret, uti fecit Abelo, *Genes.* cap. iv; Aaroni, *Levit.* cap. viii et ix, ac Salomoni, libro III *Reg.* cap. viii, nisi enim fuisset hic sensibile signum, immundi nec securo, nec tanta lætitia ex Phase comediscent.

22. ET LOCUTUS EST EZECHIAS AD COR OMNIUM LEVITARUM (eis blandiendo eosque laudando, eo quod haberent...) INTELLIGENTIA BONAM SUPER DOMINO, — id est eo quod periti essent sui officii, puta in canendis Deo psalmis intelligentes et accurati. Aliter Cajetanus. Locutus est eis, inquit, verba penetrantia ad cor, ut curam populi instruendi susciperent et continuarent.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi in tota Judæa et in reliquis quinque Israelis tribubus idola, aras et lucos everterunt; Ezechia templi officia et ordines restituit.

1. Cumque hæc fuissent rite celebrata, egressus est omnis Israel, qui inventus fuerat in aribus Juda, et frugerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa et altaria destruxerunt, non solum de universo Juda et Benjamin, sed et de Ephraim quoque et Manasse, donec penitus everterent: reversique sunt omnes filii Israel in possessiones et civitates suas. 2. Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales et Leviticæ per divisiones suas, unumquemque in officio proprio, tam Sacerdotum videlicet quam Levitarum ad holocausta et pacifica, ut ministrarent et confiterentur, camerentque in portis castrorum Domini. 3. Pars autem regis erat, ut de propria ejus substantia offerretur holocaustum, mane semper et vespere, Sabbatis quoque, et Calendis, et solemnitatibus cæteris, sicut scriptum est in lege

Moyse. 4. Præcepit etiam populo habitantium Jerusalem, ut darent partes Sacerdotibus et Levitis, ut possent vacare legi Domini. 5. Quod cum percrebraisset in aribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Israel frumenti, vini, et olei, mellis quoque, et omnium, quæ gignit terrus, decimas obtulerunt. 6. Sed et filii Israel et Adæ, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas bovum et ovium, decimasque sanctorum, quæ volebant Domino Deo suo: alique universa portantes, fecerunt acervos plurimos. 7. Mense tertio coperunt acervorum jacere fundamenta, et mense septimo compleverunt eos. 8. Cumque ingressi fuissent Ezechias et principes ejus, viderunt acervos, et benedixerunt Domino ac populo Israel. 9. Interrogavitque Ezechias Sacerdotes et Levitas, cur ita jacerent acervi. 10. Respondit illi Azarias Sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens: Ex quo ceperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, et saturati sumus, et remanserunt plurima, eo quod benedixerit Dominus populo suo: reliquiarum autem copia est ista quam cernis. 11. Præcepit igitur Ezechias ut præpararent horrea in domo Domini. Quod cum fecissent, 12. intulerunt tam primitias quam decimas, et quæcumque volebant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Levita, et Semei frater ejus, secundus, 13. post quem Jahiel, et Azarias, et Nahath, et Azael, et Jerimoth, Jozabad quoque, et Eliel, et Jesmachias, et Mahath, et Banaias, præpositi sub manibus Chonenias, et Semei fratris ejus, ex imperio Ezechie regis et Azaria Pontificis domus Dei, ad quos omnia pertinebant. 14. Core vero filius Jemna Levites et janitor Orientalis portæ, præpositus erat iis quæ sponte offerebantur Domino, primitiisque et consecratis in Sancta sanctorum. 15. Et sub cura ejus Eden, et Benjamin, Jesus, et Semeias, Amarias quoque et Sechenias, in civitatibus Sacerdotum, ut fideliter distribuere fratribus suis partes, minoribus atque majoribus: 16. exceptis maribus ab annis tribus et supra, cunctis qui ingrediebantur templum Domini, et quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque observationibus juxta divisiones suas, 17. Sacerdotibus per familias, et Levitis a vigesimo anno et supra, per ordines et turmas suas, 18. universæque multitudinis, tam uxoriibus, quam liberis eorum utriusque sexus, fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant præbebantur. 19. Sed et filiorum Aaron per agros, et suburbana urbium singularum dispositi erant viri, qui partes distribuere universo sexui masculino de Sacerdotibus et Levitis. 20. Fecit ergo Ezechias universa quæ diximus in omni Juda: operatusque est honum et rectum et verum coram Domino Deo suo, 21. in universa cultura ministerii domus Domini, juxta legem et cæremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo: fecitque et prosperatus est.

2. IN PORTIS CASTRORUM DOMINI, — id est in portis templi; in templo enim erant turme Sacerdotum et Levitarum in suos ordines, quasi acies militares distributi, ut ibi viderentur esse castra, acies et exercitus Dei, ut patet *Num.* iv et seq., ubi Levite dicuntur egredi et ingredi ad militiam templi. Unde Ecclesia vocatur « castrorum acies ordinata, » *Cant.* vi, 9.

3. PARS AUTEM REGIS ERAT, — g. d. Ezechias rex has partes, hæc munia circa templi ministeria sibi assumpsit, ut ipse suppedicaret sumptus pro jugi sacrificio, aliisque victimis, populus vero aleret Sacerdotes et Levitas (eorum enim redditus ab Achaz et aliis impiis regibus erant dispersi et dissipati) « ut possent vacare legi Domini, » ut scilicet expedita cura procurandi alimenta, toti vacarent suo officio et templi ministerio.

6. DECIMAS SANCTORUM QUÆ VOVERANT DOMINO. —

Hebraeus, *decimas sanctificationum* (id est rerum sanctorum) *quæ erant sanctificata Deo, g. d.* Obtulerunt omnium suarum rerum decimas, quæ ex lege jubentur « Deo sanctificari, » id est consecrari et offerri, *Num.* cap. xviii, vers. 8 et seq., insuper decimas alias lege non preceptas, sed quasi ipsi ultro Deo sanctificarent, id est « voverant, » dicant et destinarent, ut verit Noster, *g. d.* Præter decimas lege prescriptas, ipsi insuper ex devotione et liberalitate alias addiderunt, quas Deo dicant et voverant, *Numerorum* cap. xviii, vers. 14.

7. COPERUNT ACERVORUM JACERE FUNDAMENTA, — id est ceperunt colligere primos acervos; quæ enim prima sunt, quasi sequentium sunt fundamenta. Ita Vatablus.

11. UT PRÆPARARENT HORREA — Septuaginta, *pastophoria*, id est exedras sive cubicula, in qui-

bus quasi horres servarentur primitiæ, decimæ, aliæque res templo oblatae.

14. CONSECRATIS IN SANCTA SANCTORUM. — ut scilicet sint sanctissima, quia eas templo et Deo sanctissimo dedicasti; primitiæ enim non offerantur in Sancto sanctorum, sed ante atrium Sacerdotum. Simili phrasi vers. 6, vocavit « decimas sanctorum, » id est decimas Deo sanctificatas, hoc est consecratas et oblatas.

16. EXCEPTIS MARIIBUS AB ANNIS TRIBUS ET SUPRA, — hoc est, præter pueros trium annorum, quibus quoque sicut et aliis omnibus, usque ad annum vigesimum præbebantur alimenta, q. d. Non tan-

tum majoribus, qui templo describebant, sed et pueris triennibus, imo anniculis et in cunis iuvenibus; quin et feminis et puellis parvulis necessaria vitæ liberaliter a Præfectis subministrabantur; ut Sacerdotes et Levitæ eos alendi cura non distraherentur, sed toti vacarent Deo et templo: tanta erant rerum oblatarum abundantia, tanta populi offerentis liberalitas, tanta Ezechias regis providentia, pietas et devotio.

10. PER AGROS, — q. d. Ezechias sicut providit Levitis in Jerusalem agentibus, sic et providit de annonâ iis qui extra Jerusalem per agros et alias urbes dispersi erant.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sennacherib invadit Judæam; Ezechias cum Isaia Deum invocat; ille mittit Angelum, qui cecidit 180 milia Assyriorum. Quare fugit Sennacherib, et a filiis occiditur. Inde intumescens Ezechias v. 24, morbo percussus, sed ab Isaia curatur, ac post multa præclare gesta moritur, et successorem relinquit filium impium Manassep.

1. Post quæ et hujuscemodi veritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, et ingressus Judam, obsedit civitates munitas, volens eas capere. 2. Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, et totum belli impetum verti contra Jerusalem, 3. inito cum principibus consilio, virisque fortissimis, ut obturarent capita fontium, quæ erant extra urbem: et hoc omnium decernente sententia, 4. congregavit plurimam multitudinem, et obturaverunt cunctos fontes, et rivum qui fluebat in medio terræ, dicentes: Ne veniant reges Assyriorum, et inveniant aquarum abundantiam. 5. Edificavit quoque, agens industrie, omnem murum, qui fuerat dissipatus, et extruxit turres desuper, et forinsecus alterum murum: instauravitque Mello in Civitate David, et fecit universi generis armaturam et clypeos, 6. constituitque principes bellatorum in exercitu: et convocavit universos in platea portæ civitatis, ac locutus est ad eos eorum dicens: 7. Viriliter agite, et confortamini: nolite timere: nec paveatis regem Assyriorum, et universam multitudinem, quæ est cum eo: multo enim plures nobiscum sunt, quam cum illo. 8. Cum illo enim est brachium carneum: nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator noster, pugnatque pro nobis. Confortatusque est populus hujuscemodi verbis Ezechias regis Juda. 9. Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum servos suos in Jerusalem (ipse enim cum universo exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Juda, et ad omnem populum qui erat in urbe, dicens: 10. Hæc dicit Sennacherib rex Assyriorum: In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem? 11. Num Ezechias decipit vos, et tradat morti in fame et siti, affirmans quod Dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum? 12. Numquid non iste est Ezechias, qui destruxit excelsa illius, et altaria, et præcepit Juda et Jerusalem, dicens: Coram altari uno adorabitis, et in ipso comburetis incensum? 13. An ignoratis quæ ego fecerim, et patres mei, cunctis terrarum populis? Numquid prævaluerunt dii gentium, omniumque terrarum, liberare regionem suam de manu mea? Quis est de universis diis gentium quas vastaverunt patres mei, qui poterit eruere populum suum de manu mea, ut possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu? 14. Non vos ergo

decipiat Ezechias, nec vana persuasionem deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit Deus cunctarum gentium atque regnorum liberare populum suum de manu mea, et de manu patrum meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea. 16. Sed et alia multa locuti servi ejus contra Dominum Deum, et contra Ezechiam servum ejus. 17. Epistolas quoque scripsit plenas blasphemias in Dominum Deum Israel, et locutus est adversus eum: Sicut dii gentium cæterarum non poterunt liberare populum suum de manu mea: sic et Deus Ezechias eruere non poterit populum suum de manu ista. 18. Insuper et clamore magno, lingua Judaica, contra populum qui sedebat in muris Jerusalem, personabat, ut terreret eos, et caperet civitatem. 19. Locutusque est contra Deum Jerusalem sicut adversum deos populorum terræ, opera manuum hominum. 20. Oraverunt igitur, Ezechias rex, et Isaia filius Amos propheta, adversum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt usque in cælum. 21. Et misit Dominus Angelum, qui percussit omnem virum robustum et bellatorem, et principem exercitus regis Assyriorum: reversusque est cum ignominia in terram suam. Cumque ingressus esset domum dei sui, filii qui egressi fuerant de utero ejus, interfecerunt eum gladio. 22. Salvavitque Dominus Ezechiam et habitatores Jerusalem de manu Sennacherib regis Assyriorum, et de manu omnium, et præstitit eis quietem per circuitum. 23. Multi etiam deferebant hostias et sacrificia Domino in Jerusalem, et munera Ezechias regi Juda: qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. 24. In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, et oravit Dominum: exaudivitque eum, et dedit ei signum. 25. Sed non juxta benevolentiam, quæ acceperat, retribuit, quia elevatum est cor ejus: et facta est contra eum ira, et contra Judam et Jerusalem. 26. Humiliatusque est postea, eo quod exaltatum fuisset cor ejus, tam ipse, quam habitatores Jerusalem: et idcirco non venit super eos ira Domini in diebus Ezechias. 27. Fuit autem Ezechias dives, et inclutus valde, et thesauros sibi plurimos congregavit argenti, et auri, et lapidis pretiosi, aromatum, et armorum universi generis, et vasorum magni pretii. 28. Apothecas quoque frumenti, vini, et olei, et præsepia omnium jumentorum, caulasque pecorum, 29. et urbes edificavit sibi: habebat quippe greges ovium et armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei Dominus substantiam multam nimis. 30. Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem fontem aquarum Gihon, et avertit eas subter ad Occidentem Urbis David: in omnibus operibus suis fecit prospere quæ voluit. 31. Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento, quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus ut tentaretur, et nota fierent omnia quæ erant in corde ejus. 32. Reliqua autem sermonum Ezechias, et misericordiarum ejus, scripta sunt in visione Isaia filii Amos propheta, et in Libro regum Juda et Israel. 33. Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et sepelierunt eum super sepulcra filiorum David: et celebravit ejus exequias universus Juda, et omnes habitatores Jerusalem: regnavitque Manasses filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui Isaia cap. xxxvi, xxxvii et xxxviii.

1. POST QUÆ ET HUIJUSCEMODI VERITATEM VENIT SENNACHERIB, — q. d. Post hæc ab Ezechia vere gesta, et a me vere enarrata, Deus volens probare, exercere et perficere pietatem, virtutem et confidentiam Ezechias, quam habebat in Deum, permisit ut venirent Sennacherib, ac Judæam invaderet.

4. RIVUM (fontem Gihon, ut patet vers. 30), qui FLUEBAT IN MEDIO TERRÆ, — scilicet illius quæ adiacebat Jerosolymæ, q. d. Ezechias aquas, ac præsertim fontem Gihon partim obturavit, ut castra

Sennacherib siti conficeret; partim perfodiendo rupem, in puteos urbis avertit, ut obsessi Judæi haberent aquam ad potum et cæteros usus. Vide dicta Eccl. xlviii, 19.

21. MISIT DOMINUS ANGELUM. — Hanc historiam Herodotus in *Euterpe* depravavit, dicens Sennacherib *Egyptum* invasisse, sed a sacerdote Vulcani fugatum per inductos mures, qui arcus et arma Assyriorum corrodabant; nam pro Judæa supponit *Egyptum*, pro Ezechia sacerdotem, pro Deo Vulcanum, pro Angelo mures. Porro Sennacherib ipse in tanta suorum clade solus pene, a idcirco servatus est, ait S. Hieronymus in cap.

xxx *Itaque*, ut sciret potentiam Dei et blasphemantium ora comprimeret, seretque testis illius majestatis, quam paulo ante contempserat. Phario quoque in decem Egypti servatur plagis, ut novissimus periret: quod et iste passus est. « Oportebat hominem patri gravissima factora maxime atrocissimisque exercitus, et divitiarum maximum; quam jacturam non sensit, si momento cum suis perisset. Oportebat incredibilem apud suos subire ignominiam, cuius aut culpa, aut imperitia, tanta strages regnum potentissimum perculisset. Oportebat denique longe illum acerbioris morte, et modis omnibus exercenda consumi: nullis quippe, ut apparet, gladiorum ictibus confodiendus exat, et a filiis, et in hoc divinitati consecrato. Ita Salinus. Non dubium in hac clade ab Angelo cassum, et magis execratiuum fuisse Rahsaan, utpote in Deum blasphemum, et in Ezechiam maledicum: porro opinis tot caesorum Assyriorum spoliis ditati sunt Ezechias et Iudaei.

FILI (Adramelech et Sarazar) INTERFERERUNT EUM GLADIO. — Causam dat R. Salomon et ex eo Lyranus, quod Sennacherib ad placandos deos tante stragis auctores, voluerit eis immolare hosce duos filios; sed illi id subodorati patrem praevenierunt et necarunt. Porro Sennacherib, accepta clade in Judaea, fugit rediitque in suam Niniven,

ubi saevit in Judaeos, multosque occidit; adeo ut Tobias eos sepeliens, bonis omnibus exutus mortem fugiendo evaserit, a qua fuga post dies 43 Sennacherib a filiis occisus est: quae omnia narrantur Tobie, cap. 1, vers. 21, et sequent. Eandem R. Salomonis causam tradit S. Hieronymus in *Tudiz*. Eandemque ex textu Hebraeo Tobie, cap. 1, refert Serarius, ac Genebrardus in *Chronol.*

Aliam causam afferunt Lyranus et Abulensis in lib. IV Reg. cap. xv, Quaest. XXXI, scilicet Sennacherib occisum esse a duobus filiis senioribus, quoniam pater eis postpositis, Assarhaddonem minorem natu successorem regni esse vellet. Cuius electionis causam refert Historia Scholastica in amorem, quo Sennacherib matrem Assarhaddonis prosequabatur. Quae fuisse patitur causa, cur pridem Roboam. Abiam filium Maacha reliquis filiis suis antulerit, ut patet II Paralipomenon, xi, 21.

Verior certiorque causa est, quam affert Theodoratus in lib. IV Reg. dicens: « Quoniam adversus Deum, qui ipsum fecerat, rabie fuerat peritus, ab iis qui ex ipso procreati fuerant, fuit interfectus. »

31. DE PORTENTO. — retrocessionis solis et umbrae in Horologio Achaz, de quo fusa egi *Isaie* cap. XXXVIII.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Manasses ob idololatriam et scelera in vetus in Babylone traducitur, ubi penitentem regno restituitur, et Dei cultum restaurat. Succedit ei impius filius Amon, ac huic pius filius Josias.

4. Duodecim annorum erat Manasses cum regnare coepisset, et quingaginta quinque annis regnavit in Jerusalem. 2. Fecit autem malum coram Domino, juxta abominaciones gentium, quas subvertit Dominus coram filiis Israel: 3. et conversus instauravit excelsa, quae demolitus fuerat Ezechias pater ejus: construxitque aras Baalim, et fecit lucos, et adoravit omnem militiam caeli, et coluit eam. 4. Edificavit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus: in Jerusalem erit nomen meum in aeternum. 5. Edificavit autem ea cuncto exercitu caeli, in duobus atris domus Domini. 6. Transireque fecit filios suos per ignem in Valle Benennom: observabat somnia, sectabatur anguria, maleficis artibus inserviebat, habebat secum magos, et incantatores: multaque mala operatus est coram Domino, ut irritaret eum. 7. Sculptile quoque et conflatile signum posuit in domo Dei, de qua locutus est Deus ad David et ad Salomonem filium ejus, dicens: In domo hac et in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et moveri non faciam pedem Israel de terra, quam tradidi patribus eorum: ita dumtaxat si custodierint facere quae precepi eis, cunctamque legem et caeremonias, atque judicia per manum Moysi. 9. Igitur Manasses seduxit Judam, et habitatores Jerusalem, ut facerent malum super omnes gentes, quas subverterat Dominus a facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus ad eum, et ad populum illum, et attendere noluerunt. 11. Idcirco superinduxit eis principes

exercitus regis Assyriorum: ceperuntque Manassen, et vinetum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem. 12. Qui postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum: et egit penitentiam valde coram Deo patrum suorum. 13. Deprecatusque est eum, et obsecravit intente: et exaudivit orationem ejus, reduxitque eum Jerusalem in regnum suum: et cognovit Manasses quod Dominus ipse esset Deus. 14. Post haec edificavit murum extra civitatem David, ad Occidentem Gilbon in convalle, ab introitu portae piscium per circuitum usque ad Ophel, et exaltavit illum vehementer: constituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Juda munitis: 15. et abstulit deos alienos et simulacrum de domo Domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, et in Jerusalem, et projectit omnia extra urbem. 16. Porro instauravit altare Domini, et immolavit super illud victimas, et pacifica, et laudem: 17. Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo. 18. Reliqua autem gestorum Manasse: et obsecratio ejus ad Deum suum: verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel. 19. Oratio quoque ejus et exaudito, et cuncta peccata atque contemptus, loca etiam in quibus edificavit excelsa, et fecit lucos et statuas, antequam ageret penitentiam, scripta sunt in sermonibus Hozae. 20. Dormivi ergo Manasses cum patribus suis, et sepelierunt eum in domo sua: regnavitque pro eo filius ejus Amon. 21. Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare coepisset, et duobus annis regnavit in Jerusalem. 22. Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus, et cunctis idolis, quae Manasses fuerat fabricatus, immolavit atque servivit. 23. Et non est reverentis faciem Domini, sicut reveritus est Manasses pater ejus: et multo majora deliquit. 24. Cumque conjurassent adversus eum servi sui, interlecerunt eum in domo sua. 25. Porro reliqua populi multitudo, caesis iis qui Amon percuenserant, constituit regem Josiam filium ejus pro eo.

3. ADORAVIT OMNEM MILITIAM COELI. — puta Solem, Lunam, ceteraque sidera quae quasi milites Dei ordinata acie incedunt, ac pro Deo, cum opus est, pugnant, vibrantque in hostes tonitrua et fulmina. Ita S. Hieronymus.

10. LOCUTUSQUE EST DOMINUS AD EUM. — non per, sed per Isaiam, aliosque Prophetas, IV Reg. cap. xxi, vers. 10.

11. VINETUM CATENIS DUXERUNT IN BABYLO- NEM. — Manassi in carcere dabatur parvus panis ex fufuribus, parvo pondere, et parva mensura aquae cum aceto, ut viveret, aiunt quidam Codices Graeci hic, et Auctor imperfecti, hom. 1 in *Matth.* et S. Clemens, lib. II *Constit.* cap. xxii.

16. IMMOLAVIT SUPER ILLUD VICTIMAS (holocausta

et hostias pro peccato) ET PACIFICA (id est hostias pro pace, id est saluto tum sua, tum populi) ET LAU- DEN. — Hebraice *תודה* *toda*, id est hostias eucharisticas, in Dei laudem, et gratiarum actionem pro libertate recepta, ait Cajetanus et Vatablus.

19. ORATIO QUOQUE EJUS. — Exstat oratio Manasse penitentis pia et proba, sed non habet auctoritatem Canonice Scripturae ideoque in eadem Bibliorum rejecta est.

SCRIPTA SUNT IN SERMONIBUS HOZAE. — Hebraei apud S. Hieronymum censent Hozae esse Isaiam prophetam. Septuaginta *Hozae* accipiunt ut nomen non proprium, sed appellativum, vertuntque, *videntium*, id est prophetarum. Sic et Vatablus.

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias omnem idololatriam succidit, Dei templum cultumque instaurat, ac foedus novum inter Deum et populum sancit.

1. Octo annorum erat Josias cum regnare coepisset, et triginta et uno anno regnavit in Jerusalem. 2. Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini, et ambulavit in viis David

patris sui : non declinavit neque ad dextram, neque ad sinistram. 3. Octavo autem anno regni sui cum adhuc esset puer, cepit querere Deum patris sui David : et duodecim anno postquam regnare coepit, mundavit Judam et Jerusalem ab excelsis, et lucis, simulacrisque et sculptilibus. 4. Destrueruntque coram eo aras Baalim : et simulacra, quae superposita fuerant, demoliti sunt : lucos etiam, et sculptilia succidit atque comminuit, et super tumulos eorum, qui eis immolare consueverant, fragmenta dispersit. 5. Ossa praeterea Sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundavitque Judam et Jerusalem. 6. Sed et in urbibus Manasse, et Ephraim, et Simeon, usque Nephtali, cuncta subvertit. 7. Cumque altaria dissipasset, et lucos, et sculptilia contrivisset in frusta, cunctaque delubra demolitus esset de universa terra Israel, reversus est in Jerusalem. 8. Igitur anno octavo decimo regni sui, mundata jam terra, et templo Domini, misit Saphan filium Eselae, et Maasiam principem civitatis, et Joha filium Joachaz a commentariis, ut instaurarent domum Domini Dei sui. 9. Qui venerunt ad Helciam Sacerdotem magnum : acceptamque ab eo pecuniam, quae illata fuerat in domum Domini, et quam congregaverant Levitae, et janitores, de Manasse, et Ephraim, et universis reliquis Israel, ab omni quoque Juda, et Benjamin, et habitatoribus Jerusalem, 10. tradiderunt in manibus eorum qui praerant operariis in domo Domini, ut instaurarent templum, et infirma quaeque sarcirent. 11. At illi dederunt eam artificibus, et camentariis, ut emerent lapides de lapicidinis, et ligna ad commissuras aedificii, et contiguationem domorum, quas destruxerant reges Juda. 12. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem praepositi operantium, Jahath et Abdias de filijs Merari, Zacharias et Mosellam de filijs Caath, qui urgebant opus : omnes Levitae scientes organis canere. 13. Super eos vero, qui ad diversos usus onera portabant, erant scribae, et magistri de Levitis janitores. 14. Cumque efferrent pecuniam, quae illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias Sacerdos Librum legis Domini per manum Moysi. 15. Et ait ad Saphan scribam : Librum legis inveni in domo Domini : Et tradidit ei. 16. At ille intulit volumen ad regem, et nuntiavit ei dicens : Omnia quae dedisti in manu servorum tuorum, ecce complentur. 17. Argentum, quod repertum est in domo Domini, conflaverunt : datumque est praefectis artificum, et diversa opera fabricantium. 18. Praeterea tradidit mihi Helcias Sacerdos hunc librum. Quem cum rege praesente recitasset. 19. audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua : 20. et praecipit Helciae, et Ahicam filio Saphan, et Abdon filio Micha, Saphan quoque scribae, et Asaam servo regis, dicens : 21. Ite, et orate Dominum pro me, et pro reliquis Israel et Juda, super universis sermonibus Libri istius, qui repertus est : magnus enim furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia quae scripta sunt in isto volumine. 22. Abiit ergo Helcias, et hi qui simul a rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, uxorem Seltum filii Thecnath, filii Hasra custodis vestium : quae habitabat in Jerusalem in secunda : et locuti sunt ei verba quae supra narravimus. 23. At illa respondit eis : Haec dicit Dominus Deus Israel : Dicite viro, qui misit vos ad me : 24. Haec dicit Dominus : Ecce ego inducam mala super locum istum, et super habitatores ejus cunctaque maledicta quae scripta sunt in Libro hoc, quem legerunt coram rege Juda. 25. Quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt fidei alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum suarum, idcirco stillabit furor meus super locum istum, et non exstinguetur. 26. Ad regem autem Juda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loquimini : Haec dicit Dominus Deus Israel : Quoniam audivisti verba voluminis, 27. atque emolliam est cor tuum, et humiliatus es in conspectu Dei, super his quae dicta sunt contra locum hunc, et habitatores Jerusalem, revertitusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, et flevisi coram me : ego quoque exaudivi te, dicit Dominus. 28. Jam enim colligam te ad patres tuos, et infereris in sepulcrum tuum in pace : nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus sum super locum istum, et super

habitatores ejus. Retulerunt itaque regi cuncta quae dixerat. 29. At ille convocatis universis majoribus natu Juda et Jerusalem, 30. ascendit in domum Domini, unaque omnes viri Juda et habitatores Jerusalem, Sacerdotes et Levitae, et cunctus populus a minimo usque ad maximum. Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis : 31. et stans in tribunali suo, percussit fedus coram Domino, ut ambularet post eum, et custodiret precepta, et testimonia, et justificationes ejus in toto corde suo, et in tota anima sua, faceretque quae scripta sunt in volumine illo, quod legerat. 32. Adjuravit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Jerusalem et Benjamin : et fecerunt habitatores Jerusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum. 33. Abstulit ergo Josias cunctas abominaciones de universis regionibus filiorum Israel : et fecit omnes, qui residui erant in Israel, servire Domino Deo suo. Cunctis diebus ejus non recesserunt a Domino Deo patrum suorum.

3. DUODECIMO ANNO, etc., MUNDAVIT JUDA, — id est mundare coepit; nam mundationem hanc perfecit post sex annos, anno regni sui 18, ut dicitur vers. 8.

5. OSSA PRAETerea SACERDOTUM (idolorum, v. g., vitulorum aureorum) COMBUSSIT IN ALTARIBUS IDOLORUM, — scilicet ut contactu et combustione cadaverum hominum tam impiorum altaria ipsa contaminarentur, infamarentur, et horrore forent, ne quis deinceps in iis victimas idolis immolaret.

15. INVENI LIBRUM LEGIS IN DOMO DOMINI. — Genebrardus in Chronol. censet fuisse hoc exemplar, quod a Moysae vel ab alio eo vivo scriptum fuerat, et in sanctuario positum ante 800 annos, ut propterea majori devotione acceptum et majori fructu lectum fuerit. Porro non est dubium alibi in Ju-

dea, et in aliis provinciis apud Judaeos pios et doctos existisse plures libros legis : incredibile ergo videtur quod nonnulli aiunt, omnes libros S. Scripturae cum templo a Chaldaeis fuisse combustos, ac ab Esdra ex memoria restitutos.

28. INFERERIS IN SEPULCRUM TUUM IN PACE. — Di. Vers. 28. Noces : Josias in praelio occisus est a Pharaone Necho; ergo non pacifice, sed violenta morte occubuit. Respondeo, pacem non privatam Josiae, sed publicam Reipublicae hic intelligi; vivente enim Josia et moriente, Judaea gaudebat pace et rerum abundantia; at post mortem ejus invasa fuit a variis gentibus, praesertim Babyloniis, qui illum sub Sedecia filio Josiae funditus everterunt. Haec esse sensum liquet ex sequentibus, ubi sic se Scriptura explicat.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias celebrat Phase solemne; idem Pharaoni occurrens, in praelio occiditur summo omnium tactu, sed praecipue Jeremia.

1. Fecit autem Josias in Jerusalem Phase Domino, quod immolatum est quarta decima die mensis primi : 2. et constituit Sacerdotes in officiis suis, hortatusque est eos ut ministrarent in domo Domini. 3. Levitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, locutus est. Ponite arcam in sanctuario templi, quod edificavit Salomon filius David rex Israel; nequaquam enim eam ultra portabitis : nunc autem ministrare Domino Deo vestro, et populo ejus Israel. 4. Et praeparate vos per domos et cognationes vestras, in divisionibus singulorum, sicut praecipit David rex Israel, et descripsit Salomon filius ejus. 5. Et ministrare in sanctuario per familias turmasque Leviticarum, 6. et sanctificati immolate Phase : fratres etiam vestros, ut possint juxta verba quae locutus est Dominus in manu Moysi Phase, praeparate. 7. Dedit praeterea Josias omni populo, qui ibi fuerat inventus in solemnitate Phase, agnos et haedos de gregibus et reliqui pecoris triginta milia, boum quoque tria milia, haec de regis universa substantia. 8. Duces quoque ejus, sponte quod voverant, obtulerunt, tam populo, quam Sacerdotibus et Levitis. Porro Helcias, et Zacharias, et Jahiel,

principes domus Domini, dederunt Sacerdotibus ad faciendum Phase pecora commixtum duo millia sexcenta, et boves trecentos. 9. Chonenias autem, et Semeias, etiam Nathanael, fratres ejus, necnon Iasabias, et Jehiel, et Johabab, principes Levitarum, dederunt cæteris Levitis ad celebrandum Phase quoque millia pecorum, et boves quingentos. 10. Preparatumque est ministerium, et steterunt sacerdotes in officio suo: Levitæ quoque in turris, juxta regis imperium. 11. Et immolatum est Phase: aspersionemque Sacerdotes manu sua sanguinem, et Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum, 12. et separaverunt ea ut darent per domos, et familias singulorum, et offerrentur Domino, sicut scriptum est in lege scriptum est: pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus: et cacabis, et ollis, et festinato distribuierunt universæ plebi: 14. sibi autem et Sacerdotibus postea paraverunt; nam in oblatione holocaustorum et adipum usque ad noctem Sacerdotes fuerunt occupati: unde Levitæ sibi et sacerdotibus filiis Aaron paraverunt novissimis. 15. Porro cantores filii Asaph stabant in ordine suo, juxta præceptum David, et Asaph, et Heman, et Idithun, prophetarum regis; janitores vero per portas singulas observabant, ita ut nec puncto quidem discederent a ministerio: quam ob rem et fratres eorum Levitæ paraverunt eis cibos. 16. Omnis igitur cultura Domini rite completa est in die illa, ut facerent Phase, et offerrent holocausta super altare Domini, juxta præceptum regis Josiæ. 17. Fecerantque filii Israel, qui reperti fuerant ibi, Phase in tempore illo, et solemnitate azymorum septem diebus. 18. Non fuit Phase simile huic in Israel a diebus Samuelis Prophete: sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit Phase sicut Josias, Sacerdotibus, et Levitis, et omni Juda; et Israel qui repertus fuerat, et habitantibus in Jerusalem. 19. Octavo decimo anno regni Josiæ hoc Phase celebratum est. 20. Postquam instauraverat Josias templum, ascendit Necho rex Egypti ad pugnandum in Charcamis juxta Euphratem: et processit in occursum ejus Josias. 21. At ille, missis ad eum nuntiis, ait: Quid mihi et tibi est, rex Juda? non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinato præcepit: desine adversum Deum facere, qui tecum est, ne interficiat te. 22. Noluit Josias reverti, sed præparavit contra eum bellum, nec acquievit sermonibus Necho ex ore Dei: verum perrexit ut dimicaret in campo Mageddo. 23. Ibi que vulneratus a sagittariis, dixit pueris suis: Educite me de prælio, quia oppido vulneratus sum. 24. Qui transtulerunt eum de curru in alterum currum, qui sequebatur eum more regio, et asportaverunt eum in Jerusalem, mortuusque est, et sepultus in mausoleo patrum suorum: et universus Juda et Jerusalem luxerunt eum: 25. Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices, usque in præsentem diem, lamentationes super Josiam replicant, et quasi lex obtinuit in Israel: Ecce scriptum fertur in lamentationibus. 26. Reliqua autem sermonum Josiæ et misericordiarum ejus, quæ lege præcepta sunt Domini, 27. opera quoque illius prima et novissima, scripta sunt in Libro regum Juda et Israel.

3. PONITE ARCAM IN SANCTUARIO TEMPLI. — Tradunt Hebræi apud S. Hieronymum arcam e Sancto sanctorum ablatam esse tempore Manassis vel Amon, ne simul cum eorum idolis consisteret in templo. Quare translata esse in domum Solum, qui erat avunculus Jeremie, et maritus Olie prophetisse, cap. xxxiv, versu 22; nunc vero idolis ablatis a Josia arcam templo locoque suo fuisse restitutam. Quo facto Josias ait Levitis: « Nequaquam eam ultra portabitis, » id est, arcam amplius et templo non exportabitis; quare deinceps vos eorum arcam « ministrare Domino, »

ac simul, « populo ejus Israel, » ut populum in lege cultique Dei instruat et dirigat.

AD FACIENDUM PHASE, etc., BOVES TRECENTOS. — Hinc patet « Phase » significare non tantum Agnum Paschalem, sed et boves, cæterasque victimas quæ in paschale Deo immolabantur.

11. ASPERSIONEMQUE SACERDOTES MANU SANGUINEM, — in altari holocaustorum, uti lege erat præscriptum. Omnis enim sanguis Deo debetur, ideoque effundebatur in altari vel juxta altare. Altare enim representabat Deum.

ET LEVITÆ DETRAHERUNT PELLES HOLOCAUSTORUM.

— ut deinde sacerdotes carnes in frusta concisas altari imponerent, et subjecto igne Deo cremarent.

12. ET SEPARAVERTUNT EA, — scilicet holocausta (ut habent Hebræi) jam dicta; et illa integre « offerrentur Domino, » et tota cremarentur. « Separaverunt, » inquam, holocausta a cæteris victimis, ut eas « darent » (id est distribuierent) « per domos et familias singulorum; » ut scilicet singuli eas offerrent Deo in victimas pacificas, ac deinde ex eisdem epulum sacrum instruerent, et convivio celebrarent. Patet ex dictis vers. 7 et seq.

15. ASAPH ET HEMAN ET IDITHUN PROPHETARUM REGIS, — id est, Cantorum Davidis. Prophete enim vocantur Cantores, qui Deo laudes et Psalmos canebant. Ita Hebræi apud S. Hieronymum. Erant tamen aliqui ex eis veri prophete, uti Asaph, qui instinctu Dei plures Psalmos composuit et dictavit.

21. CONTRA ALIAM PUGNO DOMUM, — scilicet contra regem Assyriorum (1), ut patet IV Reg. xxiii, 29, Abulensis in IV Reg. cap. xxiii, Quest. xli et xlii, censet « aliam domum, » sive aliam familiam, aliamque regem, contra quem se pergere dicit Pharaon, fuisse Adadremmon regem Syriæ, Josiæ federatum, ideoque Josiam prohibuisse Pharaonem transire per Judæam, ut suo amicum regno consulere. Id hausit Abulensis ex Herodoto, lib. II sub finem, qui ait regem Egypti nomine Necum filium Psammitichi conflixisse cum Syris, et in Magdalo victoria positum: ubi videntur nomina esse corrupta, ut Necum ponatur pro Necho, Syri pro Assiriis, Magdalo pro Mageddo. Verum hæc sententia est improbabilis: tum quia nemo hujus Adadremmon regis Syriæ meminit; tum quia Pharaon pergebat contra Assyrios habitantes juxta Euphratem, non contra Syros habitantes juxta Libanum.

Alii censent Pharaonem perrexisse proprie contra regem Assyriorum: verum nec hoc dici potest; nam Asarhaddon filius Sennacherib, post cladem

patris ab Angelo acceptam in Judæa, tantum decem annis regnavit, ac cum eo et in eo quasi ultimo rege desit regnum Assyriorum sub anno Ezechie regis Juda 23, qui hunc annum 31 et ultimum Josiæ antecessit nonaginta annis. Quare deficiente Asarhaddon et regno Assyriorum (unde post Asarhaddon in Scriptura nulli nominantur reges Assyriorum, sed Babyloniolorum duntaxat), surrexit regnum Chaldeorum per Merodach, cui successit Ben-Merodach, hinc Nabopolassar, qui alio nomine dictus est Nabuchodonosor senior, qui dominabatur Assiriis rege ac Babyloniis; unde nunc Assyriorum, nunc Babyloniolorum rex vocatur. Alique hic est contra quem pugnavit Pharaon Necho, cum occidit Assiam, ac videtur eum superasse. Unde hanc patris sui cladem ulturus ejus filius Nabuchodonosor junior cognomen Magnus, qui Judæam, Asiam, multaque alia subegit, seseque fecit Monarcham, invasit Egyptum, conflixit cum Necho, eumque occidit, ac Egyptum occupavit, ut eidem prædixerat Jeremias cap. xlii, et Ezechiel cap. xxix. Vide ibi dicta. Ita Sallianus et alii. Plura hæc de re dixi IV Reg. xxiv, 1.

AD QUAM ME DEUS FESTINATO IRE PRÆCEPIT, — per oraculum Jeremie non scriptum, sed viva voce editum, quod ipse Jeremias per nuntium Pharaoni significavit, ut tradunt Hebræi apud S. Hieronymum. Unde et S. Justinus, Quest. LXXXIX ad Orthodoxos, docet Josiam ideo occisum, eo quod mouit Jeremie, ut Pharaoni sese non opponeret, minime pareret.

24. MORTUUSQUE EST, — non in Jerusalem, ut vult Josephus, sed in Mageddo occisus; unde eum mortuum transtulerunt in Jerusalem, ut in sepulchro regum sepelirent.

25. ET QUASI LEX OBTINUIT IN ISRAEL, — q. d. Mos apud Israelitas obtinuit adeo fixus et certus, ut instar legis esse videretur; ut scilicet cantores et cantatrices, dum ob lugubrem aliquem casum funebre vel triste carmen vel nentiam canere volunt, usurpent eanquam lamentationem Jeremie de morte Josiæ, quam si nosse cupis: « Ecce scriptum fertur in lamentationibus » Jeremie: Jeremias enim in Thersis sub finem videtur lugere mortem Josiæ, ut censet Chaldaeus, Josephus, Hebræi apud S. Hieronymum, Lyranus, Abulensis et Hugo; quamvis, ut ibi dixi, verius sit Threnus Jeremie de morte Josiæ alios fuisse ab ejus Threnis qui exstant in S. Scriptura: quare Threni de morte Josiæ injuria temporum interdudunt.

(1) Charcamis, de qua in vers. 20 agitur, et quam regem quemdam esse aliqui interpretes falso arbitrati sunt, erat urbs in Assyria, quæ videtur esse ea urbs Mesopotamias, quæ vocatur Kizzanab, apud Evagrium, lib. V, cap. 12, quæ Euphrate et Abora fluvio circumdata est, et ab eis dem velat insula facta. Vide Isaiam. I, 9. Ex quo autem aramorum et Assyræi positi sunt B. ydone, Charcamis ad regnum Babylonicum pertinuit, et Babylonis reges indiscriminatis modo Assyriæ, modo Babylonis reges appellati sunt, quippe qui utrumque imperium in se conciliabant.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Patri Josia succedit filius Joachaz, quem Nocho in Ægyptum abducit. Huic succedit frater Joakim, huic filius Joachin, hunc patrus Sedecias, qui omnes cum majore populi parte in Babylonem abducentur a Nabuchodonosor. Hic enim Jerusalem cum templo succendit, ut Judæa manserit desolata usque ad annum primam Cyri primi Persarum Monarchæ.

1. Tulit ergo populus terræ Joachaz filium Josiæ, et constituit regem pro patre suo in Jerusalem. 2. Viginti trium annorum erat Joachaz, cum regnare cepisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem. 3. Amovit autem eum rex Ægypti, cum venisset in Jerusalem, et condemnavit terram centum talentis argenti, et talento auri. 4. Constituitque pro eo regem, Eliakim fratrem ejus, super Judam et Jerusalem: et verti nomen ejus Joakim; ipsum vero Joachaz tulit secum, et abduxit in Ægyptum. 5. Viginti quinque annorum erat Joakim, cum regnare cepisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo. 6. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldæorum, et vincitum catenis duxit in Babylonem. 7. Ad quam et vasa Domini transtulit, et posuit ea in templo suo. 8. Reliqua autem verborum Joakim, et abominationum ejus, quas operatus est, et quæ inventa sunt in eo, continentur in Libro regum Juda et Israel. Regnavit autem Joachin filius ejus pro eo. 9. Octo annorum erat Joachin, cum regnare cepisset, et tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini. 10. Cumque anni circulus volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui adduxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Domini. Regem vero constituit Sedeciam patrum ejus pro Judam et Jerusalem. 11. Viginti et unius anni erat Sedecias, cum regnare cepisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem. 12. Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Jeremiæ Prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini. 13. A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat eum per Deum: et induravit cervicem suam et cor, ut non revertetur ad Dominum Deum Israel. 14. Sed et universi principes sacerdotum, et populus prævæcati sunt inique juxta universas abominationes Gentium, et polluerunt domum Domini quam sanctificaverat sibi in Jerusalem. 15. Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgens, et quotidie commonens: eo quod parceret populo et habitaculo suo. 16. At illi subsannabant nuntios Dei, et parvipendebant sermones ejus, illudabantque Prophetis, donec ascenderet furor Domini in populum ejus, et esset nulla curatio. 17. Adduxit enim super eos regem Chaldæorum, et interfecit juvenes eorum gladio in domo Sanctuarii sui: non est miserus adolescentis, et virginis, et senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manibus ejus. 18. Universas vasa domus Domini, tam majora quam minora: et thesauros templi, et regis, et principum transtulit in Babylonem. 19. Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque murum Jerusalem, universas turres combusserunt, et quicquid pretiosum fuerat demoliti sunt. 20. Si quis evaserit gladium, ductus in Babylonem servivit regi et filiis ejus, donec imperaret rex Persarum, 21. et compleretur sermo Domini ex ore Jeremiæ, et celebraret terra sabbata sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur septuaginta anni. 22. Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, qui jussit prædicari in universo regno suo, etiam per Scripturam, dicens: 23. Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia

regna terre dedit mihi Dominus Deus caeli, et ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa: quis ex vobis est in omni populo ejus? sit Dominus Deus suus cum eo, et ascendat.

6. ET VINCITUM (JOAKIM) CATENIS DUXIT IN BABYLONEM, — scilicet anno tertio regni Joakim in Babylone res suas componens, et foedus cum eo renovans, solitumque tributum promittens, ab eo liber dimissus est in Jerusalem, ubi anno undecimo regni sui rursus rebellans, a Chaldæis occisus est, ut dixi Jerem. xxii, 19.

8. ET QUÆ INVENTA SUNT IN EO. — Lyranus, Abulensis, Quæst. XXXIX in cap. xxv lib. IV Reg., Vatablus, Magister historiae Scholasticae, Pererius, lib. I in Donielem, sub initium, et alii ex Hebræis referunt in eadavere hujus regis inventas fuisse quasdam notas impressas, et quædam stigmata inusta in honorem Deorum suorum, quorum ipse adhuc vivens se stigmaticum servum profitebatur. Quid miserius et infelicis, quam regem diæmate coronatum eo se abjecisse, ut stigmaticum diaboli mancipium redderetur? Contra vero Divus Paulus: « De cætero: inquit, nemo mihi molestus sit; ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, » Galat. vi, 17.

9. OCTO ANNORUM ERAT JOACHIN, CUM REGNARE CŒPISSET, — scilicet cum patre Joakim qui anno secundo regni sui filium Joachin octennem regem creavit, et regni socium adscivit, adeoque cum eo decem annis regnavit. Causa fuit, quod vereretur, si quid humanitas sibi accidisset, Sedeciam excluso puero Joachin invasurum regnum. Jam tum enim videbatur meditari rebellionem, ut jugo Chaldæorum se eximeret; quo fecit anno tertio regni, ideoque eodem anno a Chaldæis abductus est in Babylonem; unde tunc successit ei filius Joachin novem vel decem annorum: sed pater Joakim, rebus in Babylone compositis, illico rediit, ac alios octo annis cum filio regnavit: quibus exactis anno undecimo regni sui rursus rebellans, interemptus est a Chaldæis: unde tunc solus plano et pleno jure regnans successit ejus filius Joachin, qui jam octodecim erat annorum, ac tribus tantum mensibus regnavit, quibus exactis abductus est et ipse in Babylone a Chaldæis, qui ei substituerunt Sedeciam patrum. Ita Abulensis, Salianus, Tornellus et alii.

10. CUM ANNI CIRCULUS VOLVERETUR. — Hebraice, *in revolutione anni*; cum scilicet, anno corrente finiente vel finito, novus annus inchoaretur a mense Nisan, *q. d.* cum annus currens tenderet ad finem, sive in fine anni abductus est Joachin in Babylonem, quod fuit tertio mense regni sui: cepit enim ipse regnare non in initio anni, sed tribus mensibus ante finem anni, v. g. in novembri vel decembri. Nam Hebræi annum inchoabant a Nisan, id est martio.

13. QUI ADJURAVERAT EUM PER DEUM, — ut sibi fidem datam et subjectionem promissam servaret,

minans ei Dei judicis vindictam, si illam violaret; ideoque pro « Matthania, » vocavit eum, « Sedeciam, » id est, justitiam Dei, ut hujus semper eum memorem redderet, IV Reg. xxiv, 17.

15. DE NOCTE CONSURGENS. — Hebraice, *manicando*, id est mane, tempestive, sollicito eos admonuit, instar boni patrisfamilias, qui mane suos famulos instruit, et dirigit ad opus diurnum.

EO QUOD PARCERET (ID EST QUOD PARERE CUPERET ET SUMME OPTARE) POPULO; — sed cum is monita Dei sperneret, ei non peperit, et Chaldæis vastandum tradidit.

16. ET ESSET NULLA CURATIO. — *q. d.* Et nulla esset spes curationis et emendationis vite, eo quod Judæi in idololatria et sceleribus suis essent obfirmati.

21. ET CELEBRARET TERRA SABBATA SUA. — id est feriretur et quiesceret ab oratione, qua sulcatur, occatur, seritur, melitur, etc. quibus terra agitari, et quasi vexari solet.

CUNCTIS ENIM DIEBUS DESOLATIONIS EGIT SABBATUM, — id est inculta quæviit, agens quasi sabbati otium. Notant Hebræi Judæos violasse festum sabbati, illudque profanasse operibus servilibus et illicitis, ideoque Deum in penam eos et Judæa abduxisse, ut ipsa ageret sabbatum sibi a Judæis negatum per 70 annos.

USQUE DUM COMPLERENTUR SEPTUAGINTA ANNI. — *Quæritur* Cur fuere captivitas Judæorum in Babylone anni 70, non 80, non 90, non centum? Causam dat Theodoretus, *Levit.* cap. xxvi, 34, ad illa: « Placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, eo quod non requieverit in sabbatis vestris, quando habitabatis in ea. » Sic enim ait: « Septuaginta annos servierunt in Babylone; atqui a regno Saulis usque ad captivitatem numerantur anni 490, quorum septimam partem faciunt septuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annos terra manebit inculta, et non seminata, vobis terram alienam incolentibus, propterea quod una cum reliquis etiam sabbatis præceptum transgressi estis, » *q. d.* Terra Judæa juxta legem septimo anno arari non poterat, sed quiescebat et suum agebat « sabbatum, » id est otium et quietem, quam quia vos (multi vestrum), o Judæi, ei abstulistis ex avaritia, septimo anno eam arantes ut fructus meteretis, ideoque Deus quietem ei debilam restituit in 70 annis captivitatis vestre, quibus illa colonis suis destituta, quiescit: 70 enim sabbata ei ademistis, totidem ergo ei reddidit Deus. Nam in 490 annis qui ab initio regni Saulis (si ei demus annos viginti, ac alios viginti Sameli, qui juncti faciunt 40, de quibus *Actor.* xiii, 21), usque ad ultimum annum Sedecie duxerunt, pariter fluxerunt 70 sabbata terre: hæc enim septimo

quolibet anno suum ex lege exigebat sabbatum. Septimus enim annus in 490 annis recurrit septuagies : multiplica enim 70 per 7, invenies 490. Eadem causa hic insinuat dum dicitur : « Et celebraret terra sabbata sua : cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum usque dum completerentur 70 anni. »

Rursum, Hebraei per sua scelera varia et multa contaminarunt Judaeam, quae erat terra sancta per 490 annos : unde Deus totidem annos poenitentiae et captivitatis potuisset eis injungere ; sed noluit, et poenam imminuit ; ut e septem annis unum tantum poenitentiae eis assignaret, quo pariter terra sabbatizaret : quare dedit eis annos 70 captivitatis : hi enim septies in 490 continentur, ut his 70 annis terra quiescens et quasi sabbatum agens, a sceleribus 490 annorum in ea a Judeis commissis expiaretur, et praesertim ab idololatria, quae in ea diu, sed per 70 annos acrius et ardentius viguit.

Alia causa literalis fuit, quod Chaldaeorum monarchia duravit per 70 annos ; Chaldaei autem Judaeorum fuere hostes et flagella Dei qui eos in Babylonem abduxerunt, ibique toto tempore monarchiae suae detinuerunt : quo finito in anno 70, surrexit Cyrus Chaldaeorum hostis et Judaeorum amicus, qui Chaldaeos evertit, et monarchiam ad Persas transtulit, ideoque Judaeos e Babylone liberavit. Rursum hi 70 anni desolationis respondent 70 hebdomadibus Danielis cap. ix, quibus exactis venturus erat Christus, cujus typus fuerat Cyrus, qui eos a servitute peccati et diaboli liberaret, ac Jerusalem caelesti restitueret.

Quarta
potissima
causa.

Prima et potissima causa fuit Dei ita decernentis voluntas, et judiciorum ejus profundorum abyssus. Hanc causam dat *Esdras*, lib. iv, cap. ii, ubi narrat se anno trigesimo desolationis Jerusalem in Babylone coram Deo questum esse, quare tandem Judaeos fideles suos in Babylone captivos detineret, et inter alia se Deo dixisse vers. 27 : « Tradidisti civitatem tuam in manibus inimico-

rum tuorum. Numquid meliora facierit qui habitant Babylonem, et propter hoc dominabitur Sion. » Et rursum : « Factum est cum venissem huc, et vidissem impietates quarum non est numerus, et delinquentes multos vidit anima mea hoc 30 anno. » Ac Urielem Angelum ei respondisse cap. iv, dixisseque : « Vade, pondera mihi ignis pondus, ac mensura mihi flatum venti, aut revoca mihi diem quae proterit. » Quod cum Esdras fieri non posse diceret, urget Angelus : « Si, inquit, interrogarem te quante sunt habitationes in corde maris, aut vene in principio abyssi, » unde scilicet aquae indesinenter scaturiunt, vel vene pluviarum in caelo, « aut qui sunt exitus paradisi, quae ceres mihi fortassis : In abyssum non descendi, neque in infernum adhuc, neque in caelum unquam ascendi. Nunc autem non interrogavi te nisi de igne, et vento et die per quem transisti, et a quibus separari non potes, et non respondisti mihi de eis, et quomodo poteris capere Altissimi vias ? »

Tropolo-
gicus.

Tropologica causa fuit, quam dat S. Hieronymus, *Jerem.* xxix, 10, quod septuagesimus numerus sit symbolum poenitentiae, quam tota haec vita agere debemus, ut ad caelestem gloriam perveniamus. Nam, ut dicitur *Psal.* lxxxix : « Dies annorum nostrorum in ipsis 70, anni. » Hinc et Ecclesia a Septuagesima commemorando lapsum Adami et posterorum, inchoat tempus luctus et poenitentiae. Denique voluit Deus per 70 annos, omnes senes Judaeorum vitis suis assuetos et in iis inveteratos emori, ac novam sobolem succrescere, quam per Esdras, Danielem, Jesum, Zorobabel, et alios in pietate et vero Dei cultu efformatam in terram sanctam reduceret, ut dixit *Jerem.* xxix, 10.

22. ANNO AUTEM PRIMO CYRI. — Hinc verbum repetuntur libro sequenti *Esdras* initio primi capituli, ubi ea quasi suo loco explicabo. Hinc colligunt Interpretes *Esdras* esse lib. *Paralipomenon* auctorem. Ejus enim finis idem plane est quam principio *Esdras*.

PROEMIUM

IN SECUNDUM

HISTORIALIUM SACRÆ SCRIPTURÆ TOMUM.

Post libros Josue, Judicum, Ruth, Regum, et Paralipomenon priore opere expositos, pergo ad alterum Historialium Sacrae Scripturae Codicum tomum, qui complectitur libros *Esdræ*, *Nehemiae*, *Tobiae*, *Judith*, *Esther* et *Machabaeorum*.

Esdras sacerdos, propheta, scriba et doctor, totiusque Scripturae sacrae vel deperditae in vastitate Babylonica ex memoria dictator et restaurator, ut multi sentiunt ; vel ut verius alii, vitalitae corrector, et elegantiori caractere Hebraeo, quo nunc utimur, descriptor, cum *Nehemia* sacerdote, *Helciae* filio, et *Artaxerxis* Persarum regis pincerna, reduceam e captivitate populum numerans et perficiens : « Omnisque illa turba populi redeuntis in patriam (ait S. Hieronymus) et descriptio Sacerdotum, Levitarum Israelis, Proselytorum aliud in cortice proferunt, aliud in medulla retinent ; » scilicet allegorice significant institutionem Ecclesiae novae, veteri Synagoga abolita ; tropologicae mysticæ Ecclesiae, et templi in anima per peccatum violati et disjecti, per gratiam, poenitentiam, omnisque virtutis officia, reparationem, anagogice constructionem novae illius et caelestis Jerusalem, quam vis vis coloribus depingit S. Joannes, *Apoc.* xv.

Tobias vite conjugalium speculum, maritum, conjugem, filium, sui quemque muneris admonet et erudit. Ad haec quomodo in exilio et adversis retinenda sit pietas et charitas, quae Angelorum natura, quae species, quae partes, quae vita et sollicita custodia edocet.

Judith viduarum typus, viduis castitatis poculum propinat, quae sapientissima fortitudine pudicitiae gratiam, et ab hostibus victoriam velut

absentiae premium tulit : quae, ut ait *Ambrosius* de viduis, nec cibo maculata, nec adulterio, non minus servatae continentiae ex hostibus revexit trophaeum, quam patriae liberatae : et ex sobrietate casta, manu quidem solum *Holophiernem* vicit, sed consilio omnium aliorum ebriorum ejus straviv exercitum. Tanti dux femina facti.

Esther uxoris castae, modestae, religiosae et sapientis erga infidelem maritum et regem, pia vero et industriae in suos cives omnes numeros explet, et in Ecclesiae typo (verbis utor S. Hieronymi) populum liberat de periculo, et interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivi, et diem celebrem mittit in posteros.

Machabaei fortitudine bellica, aequae ac pietate et zelo excellunt, atque pauci numero ardenti prece Deum invocantes, ingentes hostium profugant exercitus, et divinae victoriae trophaea figunt aeternitati.

Haec singulorum argumenta in principio obiter quasi in synopsis collecta, o lector, accipe quae fusius suis quibusque locis explicabo.

Porro ex hisce libris protocononici sunt *Esdras* et *Nehemiae*, utpote qui semper tam ab Hebraeis quam a Christianis habiti sint Canonici : *Tobias* vero, *Judith*, *Esther* et *Machabaeorum* libri duo sunt Deuterocanonici, sive secundi ordinis et gradus, utpote de quorum auctoritate olim a nonnullis fuit dubitatum, postea tamen ab Ecclesia in Canonem librorum S. Scripturae sunt relati.